Застосування Конституції України під час здійснення правосуддя

Альберт Єзеров,
суддя Верховного Суду,
к.ю.н., доцент

«…судді виявляють приклад поваги до Конституції, але що таке Конституція, знають тільки судді, які повинні бути динамічними компонентами історії, якщо бажати і домагатися того, щоб наші інститути були життєздатними...»

W.Douglas, суддя ВС США

конституційно-правові перетворення формують нові виклики для національного правозахисного механізму, даючи судам новітній правозастосовний інструментарій для забезпечення реалізації прямої дії норм Конституції в повсякденному правозастосуванні

Конституція як джерельна основа правозастосування

Конституція становить систему базових цінностей, покликаних обмежувати будь-які прояви свавілля публічної влади задля гарантій людських прав

Феномен Конституції

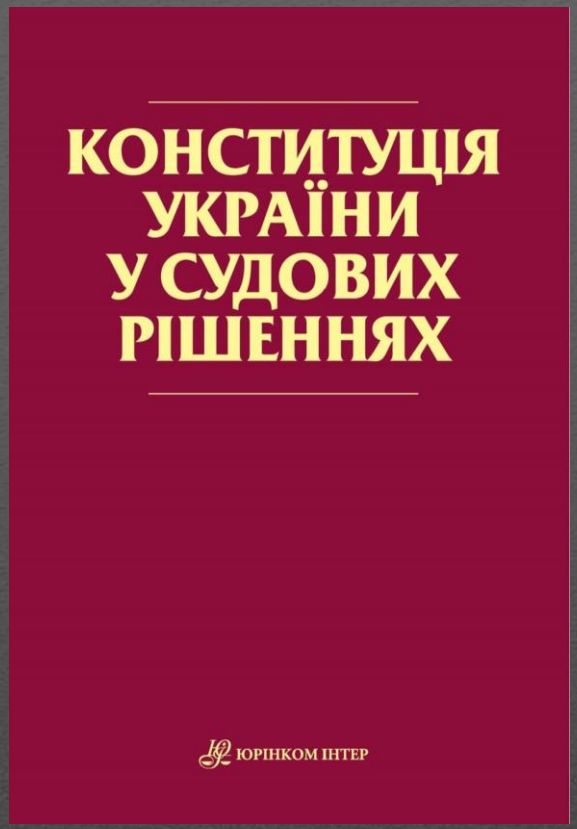

Науково-практичне видання містить систематизований постатейний матеріал із практики Конституційного Суду України, судів загальної юрисдикції, а також Європейського Суду з прав людини щодо застосування норм Конституції України

До конституційних положень наводяться витяги з судових рішень (у широкому розумінні як саме рішень судів, їх постанов, ухвал тощо), що дозволяє побачити норми Основного Закону в їх судовій інтерпретації, тобто саму Конституцію в її дії, стабільності та динамізмі.

Постанова Пленуму ВСУ №9 від 01.11.1996

«Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя»

РОЗ'ЯСНЕННЯ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ КОНСТИТУЦІЇ СУДАМ

КАС/ГПК/ЦПК в редакції 2004 року:

3. У разі виникнення у суду **сумніву** під час розгляду справи щодо відповідності закону чи іншого правового акта Конституції, вирішення питання про конституційність якого належить до юрисдикції КСУ, суд звертається до ВСУ для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта.

Ст. 7 КАС / Ст. 10 ЦПК / Ст. 11 ГПК:

6. Якщо суд доходить **висновку**, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції, суд не застосовує такий закон чи інший правовий акт, а застосовує норми Конституції як норми прямої дії.

У такому випадку суд після ухвалення рішення у справі звертається до ВС для вирішення питання стосовно внесення до КСУ подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта, вирішення питання про конституційність якого належить до юрисдикції КСУ.

(НЕ) КОНСТИТУЦІЙНІСТЬ: сумнів VS висновок?!

Судова практика

- Постанова від 19.05.2020 у справі № 420/7581/19 – П`ятий апеляційний адміністративний суд не застосував неконституційні положення в Законі «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи»
- Постанова від 22.12.2017 у справі № 201/15357/17 – Дніпропетровський апеляційний адміністративний суд вказав, що частини 2-3 статті 28 Закону України №1058 є неконституційними, оскільки не відповідають статті 46 Конституції, тому суд не застосував ці норми при вирішенні справи
- Постанова від 14.06.2019 у справі № 404/2725/18 – Третій апеляційний адміністративний суд не застосував постанову КМУ від 23.11.11 №1210 вказавши на неконституційність деяких її положень
- Постанова від 01.07.2019 у справі № 200/4213/19 – Перший апеляційний адміністративний суд не застосував при вирішенні справ постанову КМУ від 08.06.2016 року № 365 прямо вказавши на її неконституційність
- Ухвала від 30 вересня 2020 у справі № 640/20564/19 – Шостий апеляційний адміністративний суд не застосував статтю 87-1 Закону "Про державну службу» через її невідповідність Конституції України

Оскільки Конституція України, як зазначено в її ст. 8, має найвищу юридичну силу, а її норми є нормами прямої дії, суди при розгляді конкретних справ мають оцінювати зміст будь-якого закону чи іншого нормативно-правового акта з точки зору його відповідності Конституції і в усіх необхідних випадках застосовувати Конституцію як акт прямої дії. Судові рішення мають ґрунтуватись на Конституції, а також на чинному законодавстві, яке не суперечить їй

ПЛЕНУМ ВСУ №9 від 01.11.1996

ПРИПИС АКТА, ВИЗНАНИЙ НЕКОНСТИТУЦІЙНИМ КОНСТИТУЦІЙНИМ СУДОМ УКРАЇНИ ІЗ ЗМІСТОВНИХ ПІДСТАВ, БІЛЬШЕ НЕ МОЖЕ БУТИ ЗАСТОСОВАНИМ ПІД ЧАС РОЗГЛЯДУ СПРАВ СУДАМИ З МОТИВІВ ЙОГО СУПЕРЕЧНОСТІ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Зразкова справа № 360/3611/20

У разі визнання на час розгляду справи в апеляційній інстанції неконституційним закону, який був чинним на час провадження в суді першої інстанції, він не підлягає застосуванню

ПОСТАНОВА КАС ВС у справі № 640/7102/20

ПЕРЕГЛЯД ЗА ВИКЛЮЧНИМИ ОБСТАВИНАМИ

Ст. 361 КАС / ст. 320 ГПК / ст. 423 ЦПК :

Підставами для перегляду судових рішень у зв’язку з виключними обставинами є:

1) встановлена Конституційним Судом України неконституційність (конституційність) закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи, *якщо рішення суду ще не виконане*

Гарантуючи таке право особи, законодавець мав на меті забезпечити поновлення порушеного права особи внаслідок допущення щодо неї конституційної несправедливості через застосування у її справі положень закону, які не відповідали Конституції України.

Отже, йдеться про надання заявнику права на застосування інституту повернення сторін до первісного юридичного стану після ухвалення рішення КСУ

restitutio in integrum

ч. 2 ст. 152 Конституції:

Закони, інші акти або їх
окремі положення,
що визнані неконституційними,
втрачають чинність з дня
ухвалення Конституційним
Судом України рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення

ДІЯ В ЧАСІ: камінь спотикання

касаційний суд дійшов висновку, що суд апеляційної інстанції правильно застосував норми матеріального і процесуального права з огляду на чинність застосованих норм на момент ухвалення судового рішення. І, посилаючись на пункті 2 резолютивної частини рішення від 25.04.2019 року № 1-р(II)/2019, яким КСУ визнав неконституційним та таким, що втрачає чинність словосполучення «дійсної строкової», що міститься в положеннях частини третьої статті 59 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», саме з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення, тобто з 25 квітня 2019 року,

Верховний Суд визначив, що до правовідносин, які виникли до цієї дати, слід застосовувати редакцію статті, що була чинною до визнання її неконституційною

справа №826/14077/18

I. Ключові підстави для задоволення заяви про перегляд судового рішення за виключними обставинами

1) Вимога ч. 3 ст. 59 Закону № 796-XII щодо участі у ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та військових навчаннях лише під час проходження дійсної строкової служби втратила чинність з 25 квітня 2019 року, тому суд, з метою ефективного захисту прав, свобод, інтересів позивача вважає, що слід застосувати ч. 2 ст. 9 КАС України, і зобов'язати відповідача здійснити перерахунок пенсії по інвалідності, відповідно до ч. 3 ст. 59 Закону України "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи" (з п`ятикратного розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня відповідного року), саме з 25 квітня 2019 року.

Зважаючи на рішення Конституційного Суду України у справі № 3-14/2019 (402/19, 1737/19 (№1-р(II)/2019), яким визнано таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), словосполучення "дійсної строкової", яке міститься у положеннях ч. 3 ст. 59 Закону України "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи" зі змінами, суд вважає, що позивач отримав право на перерахунок пенсії по інвалідності, обчисленої з п'ятикратного розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 01 січня відповідного року, з 25 квітня 2019 року.

справа № 823/1404/18

2) Разом з тим, колегія суддів наголошує, що станом на день звернення позивача до відповідача із заявою про перерахунок пенсії останній діяв у відповідності до вимог чинного законодавства, відповідно колегія суддів не вбачає в його діях протиправності.

Проте, оскільки станом на день перегляду постанови Київського апеляційного адміністративного суду від 08 серпня 2018 року за виключними обставинами виникли підстави для перерахунку пенсії позивача у відповідності до вимог ч. 3 ст. 59 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», колегія суддів доходить висновку, що з метою належного та повного захисту прав позивача слід зобов'язати ГУ ПФ України в Черкаській області здійснити з 25 квітня 2019 року перерахунок та виплату позивачу пенсії, обчисленої з п`ятикратного розміру мінімальної заробітної плати, встановленої ч. 3 ст. 59 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» на 1 січня відповідного року, саме з 25 квітня 2019 року.

На підставі наведеного вище, колегія суддів вважає, що заява про перегляд судового рішення за виключними обставинами підлягає частковому задоволенню, шляхом скасування постанови Київського апеляційного адміністративного суду від 08 серпня 2018 року та ухвалення нової постанови, про скасування рішення суду першої інстанції та часткове задоволення позовних вимог.

постанова Шостого апеляційного адміністративного суду від 18 червня 2019 року

справа № 823/1404/18

ІІ. «Рішення суду не передбачає виконання» як підстава для відмови у задоволенні заяви про перегляд судового рішення за виключними обставинами

1) На час виникнення спірних правовідносин та на час розгляду справи судами положення зазначеної норми були чинними та підлягали застосуванню відповідачем. Рішення КСУ від 25 квітня 2019 у справі № 3-14/2019 на спірні правовідносини не може вплинути, оскільки правовідносини у цій справі виникли до ухвалення такого рішення.

2) Відповідно п.1 ч. 5 ст.361 Кодексу адміністративного судочинства України підставами для перегляду судових рішень у зв'язку з виключними обставинами є встановлена Конституційним Судом неконституційність (конституційність) закону, застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане.

З матеріалів справи слідує, що постановою від 14.01.2019 року позивачу відмовлено в задоволенні його позовних вимог, виконавчі листи по справі не видавались, отже, судове рішення не виконувалось, відтак не виникло і обставин для перегляду судового рішення за виключними обставинами відповідно до п. 1 ч. 5 ст. 361 КАС України

ухвала Третього апеляційного адміністративного суду від 26 червня 2019 року

справа № 0440/5693/18

Справа № 808/1628/18:
20.02.2020 – ухвала про передачу на ВП
25.03.2020 – ухвала ВП
14.05.2020 – ухвала про передачу на ОП
19.02.2021 – постанова ОП КАС ВС

Справа № 910/30/19
02.06.2020 - ухвала про передачу на ВП
24.06.2020 - ухвала ВП

Виключна проблема?

- Не означують як виключну правову проблему в сформульованому касаційним судом вигляді рішення ВС, на які покликався касаційний суд, оскільки, по-перше, касаційні суди у цих справах фактично встановили, як слід застосовувати норми закону, які рішенням КСУ визнані неконституційними, і, по-друге, суди насправді не допустили суперечливого та взаємовиключного розуміння і застосування положень законодавства, що були чинними на час розгляду спору, але втратили законну силу після визнання їх неконституційними на підставі рішення суду конституційної юрисдикції

Велика Палата ВС справа №808/1628/18

не може вважатись невиконаним, в розумінні положень пункту 1 частини п`ятої статті 361 Кодексу адміністративного судочинства України, рішення суду, що набрало законної сили та яким у задоволенні позову відмовлено, оскільки таке рішення не передбачає примусового його виконання

ОП КАС ВС
справа №808/1628/18

- рішення КСУ поширюється на правовідносини, які виникли після його ухвалення, а також на правовідносини, які виникли до його ухвалення, але продовжують існувати (тривають) після цього

Справа № 4819/49/19
постанова ВП ВС від 18.11.2020

Дякую за увагу!